

Molens in de polder Waard Nieuwland

Inpoldering. De polder Waard Nieuwland aan de zuidzijde van Wieringen kent een boeiende ontstaansgeschiedenis. Al vroeg in de 15^e eeuw – zo rond 1400 - viel het land daar regelmatig droog en werd dit buitendijkse land aan de zuidzijde van het eiland Wieringen door dijkjes omgegeven. Dit is goed te zien op een oude kaart van Wieringen uit 1541, die zich in het Nationaal Archief bevindt.

Kaart van Cornelis Claesz uit 1541 met de bedijking van de polder Waard Nieuwland

Echter, in die tijd beheerste men de techniek van het bouwen van dijken nog niet zodanig dat deze bestand waren tegen stormen en vloedstromen. Vaak werden ze gebouwd van het aanwezige zand of slib uit de Waddenzee, toen nog Zuiderzee. De dijken braken dan ook regelmatig door. Tenminste drie keer is de polder Waard Nieuwland drooggelegd. In 1502 liep de polder weer onder waarna het 30 jaar duurde voordat de polder opnieuw bekijskt werd.

Vijf poldermolens. Bij de drooglegging van de polder Waard Nieuwland speelden molens een belangrijke rol. In totaal hebben er vijf poldermolens gestaan in de polder Waard Nieuwland.

In 1541 kregen twee rijke Amsterdammers, Adam Claessen en Claes Pieterssen, octrooi voor de bedijking. Het eerste Wieringer Nieuwland ontstond, ter grootte van 700 morgen. Op de kaart van Dirk Abbestee/ Nicolaes van der Heyde uit 1670¹ staan twee molens aangegeven, de Moormolen en de Bollemolen.²

In november 1683 woedde een zeer zware storm in het Noordzeegebied³. Tijdens deze storm op 16 februari 1683, braken de dijken die men rond de waardgronden ten zuiden van Wieringen had gelegd. De kosten van het herbedijken waren te hoog, dus liet men de zee zijn gang gaan. Het duurde ruim 160 jaar voordat opnieuw een poging werd gedaan om de polder droog te leggen.

Kaart van Dirk Abbestee en Nicolaes van der Heyde uit 1676 waarop een tweetal molens (Moormolen en Bollemolen) in de polder zijn ingetekend.

¹ Beeldbank Noordhollands Archief, inv.nr. NL-HlmNHA_560_001131_G

² Bron: Database Verdwenen Molens:

<https://www.molendatabase.org/molendb.php?step=details&tbnummer=14321>

³ Bron: https://nl.m.wikipedia.org/wiki/Storm_van_15_november_1683

Kaart uit 1670 waarop 2 molens in de polder Waard Nieuwland getekend zijn

De polder Waard-Nieuwland werd in 1846 gevormd door indijking van 472 ha buitendijks land bezuiden het eiland Wieringen, de dijk van 4,7 km werd in de week van 15 tot 21 juni gesloten. In 1845 vatten twee heren, C. Poortman en mr. J. van Hengel, het plan op om een deel van de waardgronden ten zuiden van Wieringen te bedijken en droog te maken⁴. In feite een herinpoldering van de oude Nieuwlander polder. Op 8 september kregen zij toestemming van het rijk om 800 hectare waardgrond tussen de kaap van Stontele en de Poelweg te kopen en in te dijken. Het jaar erop begonnen de werkzaamheden en een eerste deel van 477 ha was voor de zomer van 1846 al

volledig bedijkt. De overige 330 hectare werd niet ingedijkt, want al snel nadat de polder droogviel, ging de Maatschappij tot exploitatie van de polder failliet. Men had onvoldoende rekening gehouden met de bodemgesteldheid, die zwaar tegenviel.

De grote molen die in 1846 werd gebouwd, bemaalde als vijzelmolen de polder Waard-Nieuwland. De stenen onderbouw was iets gerond, het riet was geheel rond gedekt. Het ronddekken werd bereikt door het plaatsen van twee tussenstijlen in elk veld van het achtkant. Het doel was het slaan van de zeilen te verminderen.

De molen sloeg door een duiker in de oude Zeedijk uit op een voorboezem tussen de zeedijk en een kade van 1,20 + NAP. Het water liep vervolgens naar de stenen duikersluis aan het oosteinde van de polderdijk. Die sluis had twee openingen van 1,45 m breed en 1,75 m - NAP diep. Elke opening was gesloten door een schuif en een deur, welke beiden tegen de scheidingsmuur sloten. De ene doorgang diende voor de Stroeërpolder, de andere voor de polder Waard-Nieuwland zelf, die ook het onderhoud uitvoerde.

De "grote" molen van de polder gebouwd in 1846

⁴ Bron: <http://www.pagowirenlse.nl/pwn.asp>

Ten opzichte van de bemaling des polders, werd bepaald, dat er zoude worden gebouwd eenen vijzelwindmolen, wiens vlugt p. m. 20 ellen zoude moeten beslaan. De daarna gebouwde molen heeft eenen vlugt erlangd van 23,50 ellen, en kan het water van 2,20 el onder volzee tot 0,40 el boven volzee opmalen.—Deze molen voldoet zeer aan de verwachting, naardien hij het polderwater ruimschoots magtig is, en slechts weinig wind behoeft, om dienst te doen.—

Het dijkskanaal, waarop de molen uitmaalt, is in twee deelen verdeeld, door eenen nabij den molen gelegen dwarsdam, waarin een kapitale duiker is gesteld. Het eerste gedeelte van het kanaal, tusschen de sluis en den dam, wordt in gewone omstandigheden slechts tot boezem gebruikt. Zoodra dit deel des kanaals, door hoog buitenwater, bij aanhoudenden noordwestenwind, volgemalen is, wordt de boezem in gemeenschap gebragt met het tweede gedeelte van het kanaal, [45] waardoor dus de molen steeds malende kan blijven, zoodat het hoogst zeldzaam gebeurt, dat deze, door te hoogen boezemstand, genoodzaakt is stil te staan. Deze inrigting van het kanaal is ook vooral daarom aanbevelingswaardig, omdat men het tweede gedeelte ook als waterberging voor den polder kan aanwenden.—

Citaat : F. Allan: *Het eiland Wieringen en zijne bewoners; 1855*⁵

De grond in de polder was zeer slap en veenachtig en daardoor moeilijk te bewerken met de door paarden getrokken ploegen. Pas toen een tweede watermolen in gebruik werd genomen en er rigoureuze maatregelen werden genomen (diepploegen, bredere sloten, meer greppels) kwam er enige verbetering in de situatie. De kleine molen, die gebouwd werd in 1853, stond iets ten oosten vlak bij de grote watermolen. In 1868 krijgt K.Klaai opdracht een plan te maken voor een nieuwe molen. Die moet komen op de dam van het kanaal tegenover de Kaapweg. Die molen is er nooit gekomen, omdat in 1873 besloten wordt de kleine molen te vervangen door een stoomgemaal.

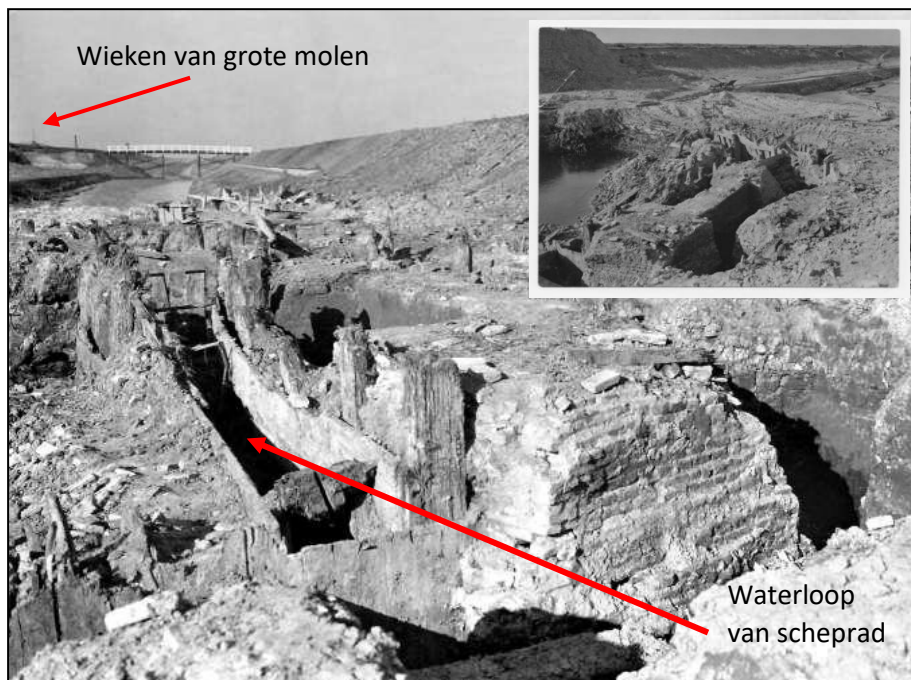

In 1864 werd de polder dus bemalen door twee vijzelmolens, een grote (vlucht 24,06 m, vijzel 1,95 m) en een kleinere met een vlucht van 12,74 meter en een vijzel met een diameter van 1 meter. De grote molen stond iets ten westen van de huidige Molenweg en de kleine molen iets verder ten oosten van de Molenweg.

Een stuk verder naar het zuidwesten stond nog een molen. In de database van verdwenen wordt aangegeven dat het hier een kleine molen betrof die zorgde voor onderbemaling van enige percelen. Op een kaart van 1880⁷ en 1909 staat deze molen ingetekend even ten oosten van de Burgerweg (aangeduid met Wtm). De kleine molen bij de Molenweg is dan al verdwenen.

Bonneblad: kaart uit 1880 met de molen bij de Burgerweg (WtM)

Fundamenten van de molen bij de Burgerweg (linksboven de wieken van de grote molen)

Bij het graven van het Wieringerrandkanaal rond 1933 stuitte men op de fundamente van deze molen. Uit deze foto valt af te leiden dat het vermoedelijk een molen met scheprad is geweest. Links ter hoogte van de witte brug is het wiekenkruis van de grote molen te zien.

Uit de afstand tussen de twee poeren, waarop de molen heeft gestaan, valt af te leiden dat de molen ongeveer dezelfde afmetingen heeft gehad als de huidige bestaande molen in De Oever. Die heeft een wiekenkruis van 17 meter van top tot top.

⁷ <http://www.wildernis.eu/chart-room>

De grote molen met het stoomgemaal ernaast

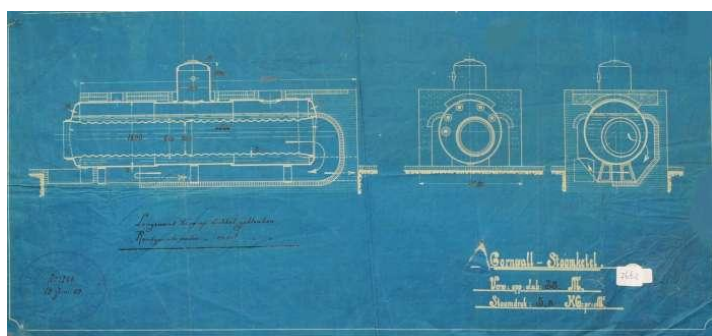
Mechanisatie grote poldermolen.

Het proces van mechanisatie van het waterbeheer in de polder De geschiedenis van deze beide poldermolens laat goed het proces van mechanisatie zien bij het waterbeheer.

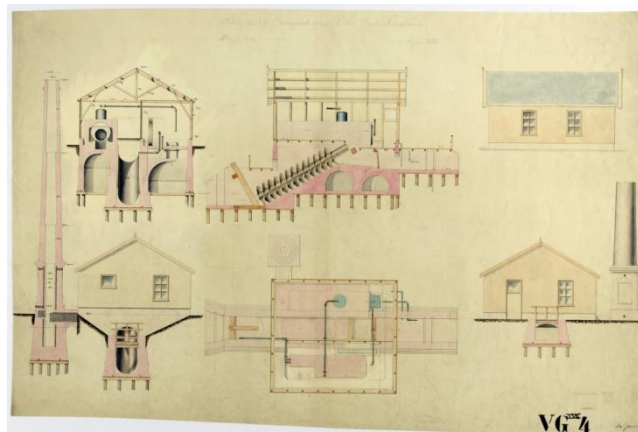
In de vergadering van 4 maart 1873, een gecombineerde vergadering van de polderbesturen van Wieringen en Waard Nieuwland, wordt beraadslaagd over het bouwen van een stoomgemaal ter bemaling van de Polder Waard Nieuwland en de Wieringer

polders. En het stoomgemaal zal er komen. Er wordt een commissie benoemd voor de aankoop van een locomobiel voor dit stoomgemaal. Daar is een geldlening van f 7000,- voor nodig. Aangenomen kan worden dat deze bemalingsinstallatie in 1874 in gebruik is genomen. De kleine molen wordt dan afgebroken; op de kaart uit 1880 is het kleine molentje niet meer terug te vinden. De eerste machinist is J. Vroom. In 1888, na 14 jaar al, is het stoomgemaal verouderd. Er wordt f 25.000,- geleend tegen 4%. Op 26 oktober 1888 wordt het nieuwe stoomgemaal in gebruik genomen.

"Het stoomgemaal, in 1888 gesticht, heeft één ketel van 31,20 m² verwarmingsoppervlak. Het stoomtuig, compound met twee cylinders, brengt een vijzel in beweging van 1,55 m middellijn, die 40 m³ water per minuut opbrengt. De windmolen heeft eene vlucht van 22,80 m en eene vijzel van 2 m middellijn. Vast peil kan niet worden aangenomen, daar er zóóveel kwel is, dat òf de windmolen òf het stoomgemaal dagelijks moeten malen. De eerste kan het water tot 2,40 m, de ander tot 2,85 m - AP afmalen."⁸

Tekeningen van de stoomketel en het gebouwtje met de vijzel en de schoorsteen

In 1931 krijgt machinefabriek Gebr. Stork & Co. te Hengelo opdracht een elektrische bemalingsinstallatie te leveren voor fl. 3940. Dat elektrische gemaal kon er komen omdat Wieringen rond 1926 elektriciteit had gekregen. Dan kan er nog niet meteen overgeschakeld worden op elektrisch malen, omdat eerst de schuld op de bestaande machine afbetaald moet worden. Op 1 december 1931 wordt een nieuw elektrisch gemaal in gebruik genomen. De bemaling vond toen

⁸ De zeekeringen en waterschappen van Noordholland, tweede uitgaaf, Jhr. Mr. J.W.M. Schorer, 1894.

plaats door een elektrisch gemaal, 35 pk met verticale schroefpomp, waterverzet 35 m³ per minuut bij een gemiddelde opvoerhoogte van 3 m. Toen werd er tevens de windvijzelmolen met een vlucht van 22,80 m en een vijzel van 2 m middellijn als reservebemalingsinrichting in stand gehouden.⁹

[Artikel in Wieringer Courant van 4 december 1931](#)

Einde van het molentijdperk. Met de ingebruikname van het elektrisch gemaal wordt het ketelhuis en de schoorsteen overbodig. In 1935 wordt de schoorsteen van het stoomgemaal afgebroken. De grote molen wordt nog wel enige tijd als reservebemaling in stand gehouden. De molen werd in 1936 onttakeld, bleef nog een tijd staan als woning. De laatste resten, te weten de veldmuren, zijn in 1983 verwijderd. De voormalige molenplaats is nog duidelijk waarneembaar als een groen rond stuk land aan de rand van de sloot aan het eind van de Molenweg.

[Sloop van de schoorsteen van het stoomgemaal in 1935](#)

[De veldmuren verdwenen pas in 1983](#)

⁹ Bron: 150 jaar Polder Waard Nieuwland

De plaats waar ooit de grote molen stond (bij de bocht in de sloot)